וְאֶחָד [–ובין] חַסָּךְ שמן של תרומה, כגון שמן זית, אֶחָד – בין אם
היתה זו תְּרוּמָה מְמֻאָה, וְאֶחָד – ובין אם היתה זו תְּרוּמָה טְהוֹרָה,
בכל אלו מְשַׁלֵּם מלבד קרן גם חוֹמֶשׁ, וְכן משלם גם חוּמְשָׁא
דְּחוּמְשָׁא – את חומשו של החומש, שכיון שהפירות שהוא נותן
לתשלומי אכילתו נעשים תרומה, על כן אם חזר ואכל בשוגג את
תשלומי החומש, חוזר ומשלם אותו ואת חומשו.

הגמרא מסתפקת כיצד משערים את התשלומים הללו: אֵיבַעְיָא
לְהוּ – נסתפקו בני הישיבה, אודות זר שאכל פירות תרומה בשוגג
שעליו לשלם על אכילתם בפירות אחרים, האם כְּשֶׁהוּא מְשַׁלֵּם על
התרומה שאכל, לְפִי מִדָּה – כפי כמות התרומה שאכל הוא מְשַׁלֵּם,
אוֹ שמא לְפִי דָּמִים – כפי שויה וערכה של התרומה הוא מְשַׁלֵּם.
ואמנם כאשר ערך התרומה לא נשתנה מעת שֶׁאָכְלָה עד העת בה
הוא בא לשלם עליה, אין נפקא מינה בספק זה, שלעולם כאשר
הוא משלם פירות אחרים לפי דמיה של התרומה כפי שויה בעת
אכילתה, הרי הוא משלם ממילא גם כפי אותה מדה שאכל. וגם אם
נשתנה ערכה מעת שאכלה ועד עת בואו לשלם עליה, כָּל הֵיכָא
דְּמַעְקְרָא – באופן שמתחילה, בעת שאכלה, שָׁוְיָא אַרְבָּעָה זוּזֵי –
היתה שוה ארבעה זוז, וּלְבַסּוֹף, בעת שהוא בא לשלם על
אכילתה, הוזלו הפירות וְשָׁוְיָא זוּזָא – ושוה התרומה רק זוז אחד,
לֹא תֵּיבָּעֵי לָךְ – אין לך להסתפק בדבר, דְּוַדַּאי כִּדְמַעְקְרָא – כפי ערך
התרומה בעת אכילתה הוא מְשַׁלֵּם, והיינו שעליו לשלם לְפִי דָּמִים,
פירות בשווי ארבעה זוז, ואינו יכול לשלם פירות שערכם רק זוז
אחד, אף שזו היא מדת התרומה שאכל, דְּלֹא גָּרַע טְפֵילָן – שאינו
שונה מכל גזלן שבאופן שהוזלה הגזילה [ואינה בעין שאז היה
מחויב להחזירה כמות שהיא] אינו יכול להפטר מחיובו לשלם על
גזילתו בכך שישלם לפי מדה בלבד, אלא עליו לשלם לפי שויה
בשעה שגזלה, דְּתָנַן – ששנינו במשנה (ב"ק צג:), כָּל הַגּוֹזְלָנִין מְשַׁלְּמִין
על מה שגזלו כְּעֵרֶךְ הגזילה בְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה, ולכך אף אם נאמר
שמשום תשלומי הכפרה די לו לשלם לפי מדה, אבל הלא עליו
לשלם גם משום גזילה, ותשלומי גזילה הם לפי דמים. כִּי תֵּיבָּעֵי לָךְ
– ומה שיש לך להסתפק הוא באופן זה, דְּמַעְקְרָא – שבעת שאכל
את התרומה, שָׁוְיָא זוּזָא – היתה שוה זוז אחד, וּלְבַסּוֹף, בעת שבא
לשלם על אכילתם, התיקרו הפירות וְשָׁוְיָא אַרְבָּעָה – שויה עתה
הוא ארבעה זוז, מַאי – מהו הדין באופן זה, האם לְפִי מִדָּה הוא
מְשַׁלֵּם, דְּאָמְרִינַן לֵיהּ – שאנו אומרים לו, גְּרִיוָא [–סאה]
[–וסאה] מְשַׁלֵּם, ונמצא שעליו לשלם פירות השוים ארבעה זוז, אוֹ
דְּיִלְמָא [–שמא] לְפִי דָּמִים הוא מְשַׁלֵּם, שאנו אומרים, שאף שהוא
משלם בפירות, מכל מקום אינו חייב לשלם אלא פירות לפי ערך
הפירות שאכל, ומכיון דְּזוּזָא [–בשווי זוז] אָכַל, זּוּזָא מְשַׁלֵּם –
אינו חייב לשלם אלא פירות השוים זוז אחד.

הגמרא מביאה ברייתא ודנה אם אפשר לפשוט ממנה את הספק:
אָמַר רַב יוֹסֵף, תָּא שְׁמַע – בוא ושמע ראיה מברייתא, שכך שנינו
בה, זר שֶׁאָכַל בשוגג גְּרוֹגָרוֹת [–תאנים יבשות] של תרומה, וְשִׁיֵּלֵם
לוֹ לכהן תְּמָרִים, שהן חשובות ויקרות יותר, תָּבֵא עָלָיו בְּרָכָה. מכאן
יש לפשוט את ספקנו, משום דְּאִי אְמְרַת בִּשְׁלָמָא – מובנת הברייתא
אם נאמר שזר האוכל תרומה בשוגג לְפִי מִדָּה הוא מְשַׁלֵּם, אַמְטוּ
לְהָכִי [–על כן] תָּבֵא עָלָיו בְּרָכָה, דְּאָכִיל גְּרִיוָא דִּגְרוֹגָרוֹת דְּשָׁוְיָא זוּזָא
– לפי שאכל סאת גרוגרות השוה זוז, ויכול היה לתת לכהן
כתשלומים סאת גרוגרות בלבד שהיא מדת התרומה שאכל, וְאף
על פי כן קָא יָהִיב גְּרִיוָא דְּתָמְרִים דְּשָׁוְיָא אַרְבָּעָה – נתן לכהן סאת
תמרים השוה ארבעה זוז. אֶלָּא אִי אְמְרַת לְפִי דָּמִים מְשַׁלֵּם, אַמַּאי
– מדוע נאמר בברייתא שתָּבֵא עָלָיו בְּרָכָה על כך ששילם תמרים
תחת גרוגרות, הלא בְּזוּזָא אָכַל בְּזוּזָא קָא מְשַׁלֵּם – בשווי זוז אכל
ובשווי זוז הוא משלם, ומה נפקא מינה אם שילם גרוגרות או
שילם תמרים, וכי כל המשלם דבר שחייב בו מחזיקים לו טובה
ומברכים אותו.

אָמַר אַבָּיֵי, לְעוֹלָם לְפִי דָּמִים מְשַׁלֵּם, וְעל מה שתמהת אַמַּאי – מדוע
נאמר בברייתא שתָּבֵא עָלָיו בְּרָכָה, הרי זה משום דְּאָכַל גרוגרות
שהם מִידֵי דְּלֹא קָפִין עֲלֵיהּ וְזִבְיֵיהּ – דבר שאין קופצים עליו קונים,
וְקָא מְשַׁלֵּם – והוא משלם תמרים שהם מִידֵי דְּקָפִין עֲלֵיהּ וְזִבְיֵיהּ –
דבר שקופצים עליו קונים. כלומר, אף ששווי התמרים ששילם
שוה לשווי הגרוגרות שאכל, בכל זאת טוב לכהן שקיבל תמרים,
שעל ידי כך הוא יכול למוכרן לכהנים אחרים בנקל, יותר מאשר
אילו היה מקבל גרוגרות, שלא היה מוכרן בנקל, ולפיכך תבוא
עליו ברכה. נמצא שאין לפשוט מן הברייתא שתשלומי תרומה
הנאכלת בשוגג, משולמים לפי מדה.

הגמרא דנה אם אפשר לפשוט את הספק ממשנתנו: תָּנַן – שנינו
במשנתנו, זר תְּאוֹכֶל תְּרוּמַת חָמֵץ בְּפֶסַח בְּשׁוֹגֵג, מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ.
אומרת הגמרא, אִי אְמְרַת בִּשְׁלָמָא – מובנים דברי המשנה אם
נאמר שזר האוכל תרומה בשוגג לְפִי מִדָּה הוא מְשַׁלֵּם, שאז שַׁפִּיר
– יפה אמרה המשנה שהוא משלם על אכילת חמץ בפסח, שאף
שאכל דבר שאין לו דמים, מכל מקום עליו לשלם לפי המדה
שאכל. אֶלָּא אִי אְמְרַת שִׁלְּמִי דָּמִים מְשַׁלֵּם, וכי חָמֵץ בְּפֶסַח בַּר דָּמִים
הוּא – וכי יש לו ערך ממון שיהיה על האוכל לשלמו, והלא כיון
שהוא אסור באכילה ובהנאה, אין לו דמים [–ערך] כלל, ומה
ישלם.

דוחה הגמרא: אַיִן – כן, יש דמים לחמץ, וְהָא מַנִּי – מי הוא התנא
ששנה את משנתנו, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הִיא, דְּאָמַר חָמֵץ בְּפֶסַח מוּתָּר
בַּהֲנָאָה, וכיון שכך יש לחמץ דמים כשויו להנאה, ולעולם לפי
דמים הוא משלם, והיינו את שווי תרומת החמץ להנאה, כגון
להסיקה תחת תבשילו.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם כך, שרבי יוסי הגלילי שנה את
משנתנו, אֵימָא סֵיפָא – אמור ובאר את מה ששנינו בסוף המשנה,
שאם אכלה בְּמִזִּיד פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין וּמִדְּמֵי עֵצִים, וקשה, אי – אם
התנא ששנה את המשנה הוא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, אַמַּאי [–מדוע] הוא
פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין וּמִדְּמֵי עֵצִים, הלא יש דמים לתרומה שאכל,
כשוויה להסקה וכאמור, ומדוע יפטר מהם. ממה שהסיפא פוטרת
את האוכל במזיד מלשלם את דמי תרומת החמץ, מוכח שהמשנה
נשנתה כדעת חכמים שחמץ בפסח אסור בהנאה ואין לתרומה
דמים כלל, ועל כן הוא פטור, ומה ששנינו ברישא שהאוכלה
בשוגג משלם קרן וחומש, הרי זה משום שהאוכל בשוגג משלם
לפי מדה, ותשלומים אלו קיימים גם אם אין דמים לתרומה,
וכאמור.

דוחה הגמרא: לעולם התנא של משנתנו הוא רבי יוסי הגלילי
הסובר שחמץ בפסח מותר בהנאה, וכאמור, ומה ששנינו בסיפא
שזר האוכל תרומה במזיד אינו משלם, הרי זה משום שהתנא
במשנה סָבַר לָהּ כְּרַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה הפוטר באופן זה, דְּתַנְיָא –
ששנינו בברייתא, רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה הָיָה עוֹשֶׂה אֶת יוֹם הַכִּפּוּרִים
כַּשַּׁבָּת לְתַשְׁלוּמִין וכו', 'מה שבת [העושה בה מלאכה שיש בה חיוב
ממון לחבירו] מתחייב בנפשו [במיתת סקילה על המלאכה
האסורה] ופטור מן התשלומין [משום דין 'קם ליה בדרבה מיניה'], אף
יום הכיפורים [העושה בו מלאכה שיש בה חיוב ממון לחבירו]
מתחייב בנפשו [בכרת] ופטור מתשלומין'. לפי רבי נחוניא בן
הקנה, אף האוכל תרומה במזיד, שהוא מתחייב במיתה בידי
שמים, פטור מלשלם עליה, וזהו הדין המבואר בסיפא של
המשנה, שהאוכל תרומת חמץ במזיד פטור.

מאחר שמהסיפא אין ראיה שחמץ בפסח אסור בהנאה, שוב
אפשר להעמיד את הרישא כרבי יוסי הגלילי, ולומר שהוא משלם
את התרומה לפי שויה, ואין ראיה מן המשנה שהאוכל תרומה
בשוגג משלם לפי מדה.

הגמרא תולה את הנידון אם תשלומי אכילת תרומה בשוגג הם
לפי מדה או לפי דמים, במחלוקת תנאים. אומרת הגמרא: כְּתַנָּאֵי
– דבר זה שנסתפקנו בו, אם זר האוכל תרומה בשוגג משלם לפי
דמים או לפי מדה, נחלקו בו תנאים, ששנינו בתוספתא (פ"א ה"ח),
זר הָאוֹכֵל תְּרוּמַת חָמֵץ בַּפֶּסַח, בין בשוגג ובין במזיד, פָּטוּר מִן
הַתַּשְׁלוּמִין וּמִדְּמֵי עֵצִים, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי מְחַיֵּיב

המשך בעמוד קלד

את האוכל בשוגג לשלם קרן וחומש. **אָמַר** לוֹ **רַבִּי עֲקִיבָא** לְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, **וְכִי** מַה **הֲנָאָה** יֶשׁ לוֹ לכהן בָּהּ [–בתרומת חמץ בפסח], ומה הפסידו הזר במה שאכלה, והלא היא אסורה עליו בהנאה, ומדוע ישלם. **אָמַר** לוֹ **רַבִּי** יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי לְרַבִּי עֲקִיבָא, **וּמַה הֲנָאָה** יֶשׁ **לְאוֹכֵל תְּרוּמָה טְמֵאָה** בשוגג **בְּשֶׁאָר כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה, שֶׁמְּשַׁלֵּם** עליה להכהן קרן וחומש, והלא היא אסורה עליו באכילה ואין לה ערך ממון. מכך שהוא משלם עליה, מוכח שהתשלומים הם לפי מדה, ועל כן יש לשלמם גם כאשר לא היה לתרומה שאכל כל ערך שהוא. ומעתה, אף מי שאכל תרומת חמץ בפסח האסורה באכילה ובהנאה, משלם לכהן את דמיה.

אָמַר לוֹ רבי עקיבא לרבי יוחנן בן נורי, **לֹא** תביא ראיה משם לנידוננו, משום **שאם אָמַרְתָּ בִּתְרוּמָה טְמֵאָה בְּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה**, שהאוכלה משלם עליה לכהן, הרי זה משום **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ** לכהן **בָּהּ הֶיתֵּר אֲכִילָה**, הלא **יֶשׁ לוֹ בָּהּ הֶיתֵּר הֲפָקָה**, שהיא ראויה שיסיק בה את תבשילו, ובכך שאכלה הזר הפסיד הנאה זו מהכהן, ועל כן עליו לשלם לו את דמיה כפי שהיא שוה להסקה, האם **תֹּאמַר** שישלם לכהן גם **כָּזֶה** [–באוכל תרומת חמץ בפסח], **שֶׁאֵין לוֹ** לכהן **בָּהּ לֹא הֶיתֵּר אֲכִילָה וְלֹא הֶיתֵּר הֲפָקָה**, שהרי היא אסורה גם בהנאה ואין להסיק בה, ואינה שוה לו כלל, ולא הפסיד לו דבר בכך שאכלה. **הָא** לָמָה אופן **זֶה** של אוכל תרומת חמץ בפסח **דּוֹמֶה, לְאוכל תְּרוּמַת תּוֹתִים וַעֲנָבִים שֶׁנִּטְמְאָה, שֶׁאֵין לוֹ** לכהן **בָּהּ לֹא הֶיתֵּר אֲכִילָה**, לפי שהיא אסורה באכילה, **וְלֹא הֶיתֵּר הֲפָקָה**, לפי שהיא כמים ואי אפשר להסיק בה, שבאופן זה אכן אינו משלם לכהן דבר.

לדעת רבי עקיבא תשלומי אכילת תרומה בשוגג הם לפי דמים, ולכך אין לשלם אותם אלא כאשר הופסד הכהן, ולא כאשר הזר אכל תרומה שאין לה ערך, כגון תרומת חמץ בפסח או תרומת תותים וענבים שנטמאה. לדעת רבי יוחנן בן נורי, תשלומי אכילת תרומה בשוגג הם לפי מדה, ולכך גם האוכל תרומת חמץ בפסח וגם האוכל תרומת תותים וענבים שנטמאה, משלמים על אכילתם, אף שאכלו תרומה שלא היה לה ערך כלל. נמצא שספק הגמרא, אם האוכל תרומה בשוגג משלם לפי דמים או לפי מדה, שנוי במחלוקת רבי עקיבא ורבי יוחנן בן נורי.

המשך דברי הברייתא: **בָּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שישנה מציאות של תרומת חמץ בפסח ועליה דנו אם מתחייבים באכילתה אם לאו, **בְּמַפְרִישׁ תְּרוּמָה** מטבלו בפסח קודם שהחמיצה **וּלְאַחַר** מכן **הֶחֱמִיצָה**, או במפריש תרומה מחמץ קודם הפסח, שרק לאחר הפרשתה נאסרה, **אֲבָל** אם **מַפְרִישׁ תְּרוּמַת חָמֵץ** בפסח, כגון שהיה לו חטים שהחמיצו שעדיין לא הופרשה מהן תרומה ובפסח הפרישה מהן, **דִּבְרֵי הַכֹּל אֵינָהּ קְדוֹשָׁה** – לא חלה עליה קדושת תרומה, ואף לדעת רבי יוסי הגלילי שחמץ בפסח מותר בהנאה.

ברייתא נוספת שנחלקו בה תנאים אודות זר שאכל תרומת חמץ בפסח בשוגג: **תַּנְיָא אִידָךְ** – למדנו בברייתא אחרת, נאמר בתורה בענין חובת התשלומים שעל האוכל תרומה בשוגג (ויקרא כב יד), **וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ**, ומשמע שמה שהוא משלם לכהן יהיה קודש, והיינו שישלם **דָּבָר הָרָאוּי לִהְיוֹת קֹדֶשׁ**, שתוכל לחול עליו קדושת תרומה, **פָּרַט לְאוֹכֵל תְּרוּמַת חָמֵץ בְּפֶסַח** בשוגג, שהלא אם ישלם אותה בפסח לא תחול על תשלומיה קדושת תרומה, וכאמור בברייתא לעיל שהמפריש תרומת חמץ בפסח אינה קדושה, ועל כן יש למעטו מן הפסוק ולומר **שֶׁפְּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִים וּמִדְּמֵי עֵצִים, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר חָסְמָא מְחַיֵּיב** את האוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג, לשלם עליה קרן וחומש.

אָמַר לוֹ **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר חָסְמָא**, מדוע אמרת שהאוכל תרומת חמץ בפסח משלם, **וְכִי מַה הֲנָאָה** יֶשׁ לוֹ לכהן **בָּהּ** [–בתרומת חמץ בפסח], שאף אם אינך סובר את הדרשה האמורה הבאה לפוטרו, מכל מקום מה הפסידו במה שאכלה, והלא היא אסורה עליו בהנאה, ומה ישלם. **אָמַר** לוֹ **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר חָסְמָא** לְרַבִּי **אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, וְכִי מַה הֲנָאָה** יֶשׁ לוֹ **לְאוֹכֵל תְּרוּמָה טְמֵאָה** בשוגג **בְּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה, שֶׁמְּשַׁלֵּם** עליה לכהן קרן וחומש, והלא היא אסורה עליו באכילה ואין לה ערך.

אָמַר לוֹ רבי אליעזר בן יעקב לרבי אלעזר חסמא, **לֹא** תביא ראיה משם לנידוננו, משום **שאם אָמַרְתָּ בִּתְרוּמָה טְמֵאָה בְּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה**, שהאוכלה משלם עליה לכהן, הרי זה משום **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ** לכהן **בָּהּ הֶיתֵּר אֲכִילָה**, מכל מקום **יֶשׁ לוֹ בָּהּ הֶיתֵּר הֲפָקָה**, שהיא ראויה שיסיק בה את תבשילו, ובכך שאכלה הזר הפסיד הנאה זו מהכהן, ועל כן עליו לשלם לו את דמיה כפי שהיא שוה להסקה, האם **תֹּאמַר** שישלם לכהן גם **כָּזוֹ** [–בתרומת חמץ בפסח] **שֶׁאֵין לוֹ** לכהן **בָּהּ לֹא הֶיתֵּר אֲכִילָה וְלֹא הֶיתֵּר הֲפָקָה**, שהרי היא אסורה גם בהנאה ואין להסיק בה, ואינה שוה לו כלל, והלא לא הפסידו דבר בכך שאכלה. **אָמַר** לוֹ רבי אלעזר חסמא לרבי אליעזר בן יעקב, **אַף כָּזוֹ** [–בתרומת חמץ בפסח] **יֶשׁ לוֹ** לכהן **בָּהּ הֶיתֵּר הֲפָקָה, שֶׁאִם רָצָה הַכֹּהֵן מְרִיצָהּ** [–משליכה] **לִפְנֵי כַלְבּוֹ שיאכלנה, אוֹ מַסִּיקָהּ תַּחַת תַּבְשִׁילוֹ**, לפי שחמץ בפסח מותר בהנאה [כדעת רבי יוסי הגלילי], וכיון שיש לתרומה דמים, משלם קרן וחומש על שהפסידה לכהן.

אביי מבאר את שיטות התנאים שבברייתות האמורות: **אָמַר** אַבַּיֵי, **רַבִּי** אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב בברייתא השניה, **וְרַבִּי** עֲקִיבָא **וְרַבִּי** יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי שנחלקו ביניהם בברייתא הראשונה, **כּוּלְּהוּ סְבִירָא לְהוּ** – כולם סוברים **שֶׁחָמֵץ בְּפֶסַח אָסוּר בַּהֲנָאָה** ועל כן אין לו דמים, ולפיכך סוברים רבי אליעזר בן יעקב ורבי עקיבא שזר האוכל תרומת חמץ בפסח אינו משלם. ואף רבי יוחנן בן נורי המחייבו לשלם, אף הוא סובר כן, משום שלא נחלק עם רבי עקיבא הפוטר האם חמץ מותר **בהנאה** או לא, **וּבְהָא פְּלִיגִי** – ובזה נחלקו, **דְּרַבִּי** עֲקִיבָא **סָבַר** שֶׁהאוכל תרומת חמץ בפסח, **לְפִי דְּמִים מְשַׁלֵּם**, וכיון שלא היה לה דמים, אינו משלם, **וְרַבִּי** יוֹחָנָן **בֶּן נוּרִי סָבַר לְפִי מִדָּה מְשַׁלֵּם**, ועל כן אף שלא היה לה דמים, משלם לפי מדת התרומה שאכל.

הגמרא מבארת את החידוש שבדברי אביי. שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** – פשוט הוא שאלו הן דעותיהם, וכפי שנתבאר לעיל, ומדוע הוצרך אביי לומר זאת. משיבה הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא** – יכול **הַיְית לוֹמַר שֶׁרַבִּי** יוֹחָנָן **בֶּן נוּרִי נָמֵי** [–אף הוא] **כְּרַבִּי עֲקִיבָא סְבִירָא לֵיהּ** [–סובר], **דְּאָמַר לְפִי דְּמִים מְשַׁלֵּם, וְהָתָם** – ושם בברייתא, **הַיְינוּ טַעְמָא דְּקָא מְחַיֵּיב** – טעם הדבר שחייב רבי יוחנן בן נורי את האוכל תרומת חמץ בפסח, **מִשּׁוּם דְּסָבַר לַהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי דְּאָמַר חָמֵץ בְּפֶסַח מוּתָּר בַּהֲנָאָה**, ונמצא שיש לה דמים, כשויה להנאה, ועל כן עליו לשלם על אכילתו. **קָא מַשְׁמַע לָן** – משמיע לנו אביי שאין זה כך, שאף רבי יוחנן בן נורי סובר שחמץ בפסח אסור בהנאה, ומה שחייבו לשלם הרי זה משום שלדעתו לפי מדה משלם.

שואלת הגמרא: **וְאִיתָא הָכִי נָמֵי** – ושמא באמת זה טעמו של רבי יוחנן בן נורי, משום שלדעתו חמץ בפסח מותר בהנאה ויש לו דמים, ומנין לאביי שאין זה כך. משיבה הגמרא: **אִם כֵּן** שהוא סובר שחמץ בפסח מותר בהנאה, **נֶהְדַּר לֵיהּ** – ישיב לו **רַבִּי** יוֹחָנָן **בֶּן נוּרִי לְרַבִּי עֲקִיבָא** על מה ששאלו 'וכי מה הנאה יש לו בה', **כִּי הֵיכִי דְּמַהְדַּר לֵיהּ** – כפי שהשיב לו **רַבִּי אֶלְעָזָר חִסְמָא** הסובר שחייבים בתשלומי תרומה על אכילת תרומת חמץ בפסח, **לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב** ששאלו כך, 'אף בזו יש לו בה היתר הסקה, שאם רצה הכהן מריצה לפני כלבו או מסיקה תחת תבשילו'. וממה שלא השיב כך משמע שאף לשיטתו אין לכהן בה היתר הסקה, משום שחמץ בפסח אסור בהנאה, ואף על פי כן על האוכלו לשלם תשלומי תרומה, לפי שהתשלומים הם לפי מדה.

הגמרא מביאה ברייתא אודות שיעור אכילת תרומה בשוגג, להתחייב עליה קרן וחומש: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **זר הָאוֹכֵל כַּזַּיִת תְּרוּמָה בשוגג, מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר**, אינו חייב לשלם על התרומה **עַד שֶׁיֹּאכַל בּוֹ** [–במה שאכל], **שָׁוֶה פְּרוּטָה.**

הגמרא מבארת את שתי הדעות. מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מהו טעמו **דְּתַנָּא קַמָּא**, שאמר ששיעור אכילת תרומה להתחייב עליה קרן וחומש הוא בכזית. משיבה הגמרא: משום **שֶׁאָמַר קְרָא** – נאמר בפסוק (ויקרא כב יד) **'וְאִישׁ כִּי יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְיָסַף חֲמִשִׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ'**, נקט הכתוב לשון אכילה, **וַאֲכִילָה** בכל התורה היא **בְּכַזַּיִת**. מכאן ששיעור החיוב הוא באכילת כזית.

מבררת הגמרא עוד: **וְאַבָּא שָׁאוּל** שאמר שבכדי להתחייב על אכילת תרומה צריך שיהיה בה שוה פרוטה, **מַאי טַעְמָא** – מהו טעמו. משיבה הגמרא: משום **שֶׁאָמַר קְרָא** – נאמר בפסוק (שם) **'וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ'**, נקט הכתוב לשון נתינה, **וְאֵין** תשלומיו לכהן **נחשבים נְתִינָה** אם שוים **פְּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה.**

שואלת הגמרא: **וְאִידָךְ נָמֵי** – ואבא שאול גם כן, **הָא כְּתִיב** – הלא נאמר **'וְאָכַל'** שהוא לשון אכילה שהיא בכל התורה בכזית, וכפי שאמר תנא קמא, ומה הוא משיב על כך. משיבה הגמרא: **הַהוּא** – אותו 'יאכל' שאמרה התורה, לא בא ללמד את שיעור האכילה, אלא **פָּרַט לְמַזִּיק הוּא דַּאֲתָא** – הוא בא ללמד שחייב רק אם אכל את התרומה ולא אם הזיקה ואפילו בשגגה, שבאופן זה אינו משלם חומש אלא קרן, כשאר מזיק דבר של חולין.

שואלת הגמרא: **וְתַנָּא קַמָּא** הסובר שחיובו בשיעור כזית, **הָכְתִיב** – הלא נאמר **'וְנָתַן'**, שהוא לשון נתינה שהיא בשוה פרוטה, כפי שאמר אבא שאול, ומה הוא משיב על כך. משיבה הגמרא: **הַהוּא** – אותו 'ונתן' שאמרה התורה, לא בא ללמד את שיעור האכילה, אלא **מִיָּמֵי לֵיהּ** – הוא נצרך משום המשך הדברים 'ונתן לכהן את הקודש', **לְלַמֵּד** שאינו חייב אלא על אכילת **דָּבָר הָרָאוּי לִהְיוֹת קֹדֶשׁ, (פָּרַט לְאוֹכֵל תְּרוּמַת חֻמֵּץ בְּפֶסַח** כאמור לעיל (ע"א)).

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן**, **זר הָאוֹכֵל** בשוגג **תְּרוּמָה ששיעורה פָּחוֹת מִכַּזַּיִת, מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַחוֹמֶשׁ**, שאין הזר מתחייב בתשלומי קרן וחומש על אכילת תרומה בשוגג בפחות משיעור כזית.

הגמרא מבארת את דברי הברייתא. שואלת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן מדובר בדין זה, **אִי דְּלֵית בֵּיהּ** – אם אין התרומה **שָׁוֶה פְּרוּטָה, קֶרֶן נַמִּי** [–גם כן] **לֵא לְיַשַּׁלֵּם**, שהלא אין חובת תשלומי גזילה על פחות משוה פרוטה. **וְאִי דְּאִית בָּהּ** – ואם מדובר שהתרומה שאכל יש בה **שָׁוֶה פְּרוּטָה, חוֹמֶשׁ נַמִּי** [–גם כן] **לְיַשַּׁלֵּם**, כדין זר האוכל תרומה בשוגג.

משיבה הגמרא: **לְעוֹלָם דְּאִית** [–שיש] **בָּהּ** בתרומה **שָׁוֶה פְּרוּטָה, וַאֲפִילּוּ הָכִי** – ואף על פי כן, **בֵּיוָן דְּלֵית בֵּיהּ** – שאין בתרומה שיעור **כַּזַּיִת, מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן** מדמת גזילת הכהן, **וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַחוֹמֶשׁ**, שהרי נאמר בפסוק לשון 'אכילה', ואין אכילה פחותה מכזית, וכאמור לעיל בדעת תנא קמא.

הגמרא דנה כדעת מי הדברים אמורים: **אַמְרוּהָ רַבָּנָן קַמֵּיהּ דְּרַב פָּפָּא** – אמרו חכמי הישיבה לפני רב פפא, **הָא** – משנה זו היא **דְּלָא כְּאַבָּא שָׁאוּל, דְּאִי כְּאַבָּא שָׁאוּל, הָאָמַר** – הלא אמר בברייתא לעיל אודות זר שאכל תרומה, **בֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ בָּהּ** [–בתרומה] **שָׁוֶה פְּרוּטָה** חייב בתשלומיה, ומשמע שכן הוא **אַף עַל גַּב דְּלֵית בֵּיהּ** – שאין במה שאכל שיעור **כַּזַּיִת**, ונמצא שהדין האמור הוא רק כדעת תנא קמא, שלדעתו זר האוכל תרומה הפחותה מכזית, אף אם יש בה שוה פרוטה, פטור. **אָמַר לְהוּ** [–להם] **רַב פָּפָּא, אֲפִילּוּ תֵּימָא** – תוכלו לומר שהמשנה היא אפילו **כְּאַבָּא שָׁאוּל**, לפי **שֶׁאַבָּא שָׁאוּל תַּרְתֵּי בָּעֵי** – מצריך שני תנאים להתחייב, גם שיהיה בה שוה פרוטה, משום שנאמר 'ונתן', וגם שיהיה בה שיעור כזית, משום שנאמר 'יאכל', וכדלעיל, ודברי המשנה המצריכה שיהא בתרומה שיעור כזית, מתאימים גם לשיטתו.

הגמרא דוחה דברים אלו. מקשה הגמרא: **וּמִי בָּעֵי** – והאם הצריך **אַבָּא שָׁאוּל** בכדי להתחייב, **תַּרְתֵּי** – את שני הדברים, גם שיהיה בתרומה שוה פרוטה וגם שיהיה בה שיעור כזית, **וְהָא תָּנֵן** – והלא שנינו, **אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר**, זר שאכל תרומה בשוגג, **אֶת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ** במה שאכל **שָׁוֶה פְּרוּטָה, חַיָּיב בַּתַּשְׁלוּמִין**, ומשלם קרן וחומש, **וְאֶת שֶׁאֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה, אֵינוֹ חַיָּיב בַּתַּשְׁלוּמִין. אָמְרוּ לוֹ, לֹא אָמְרוּ** שיעור **שָׁוֶה פְּרוּטָה אֶלָּא לְעִנְיַן** להתחייב **בְּמַעֲילָה בִּלְבָד**, שבה לא נאמר לשון אכילה, **אֲבָל** לענין תשלומי **תְּרוּמָה, אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיֶּאֱכֹל בּוֹ כַּזַּיִת**, שהרי נאמר בה שיעור אכילה. **וְאִם אִיתָא** – ואם נאמר כדברי רב פפא, שאף אבא שאול אינו מחייב אלא אם יש במה שאכל שיעור כזית, אלא שהוא מצריך שיהיה בו גם שוה פרוטה, ונמצא שחכמים החולקים עליו מקילים ממנו וסוברים שדי בשיעור כזית בלבד, לא היה להם לומר 'אינו חייב עד שיהא בו כזית', שמשמע שהם מחמירים וסוברים שאין די בשיעור שוה פרוטה כדבריו אלא צריך שיהיה בו שיעור כזית, שהלא גם לפי אבא שאול יש בו כזית, אלא 'כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כַּזַּיִת' מִיבָּעֵי לֵיהּ – היו צריכים לומר, שמשמע שדי בכך שיש בו כזית ואין צורך שיהיה גם שוה פרוטה.

מסיקה הגמרא: **תְּיוּבְתָּא** – הרי זו תשובה לדברי רב פפא, ונדחו דבריו.

מסקנת הדברים היא שלאבא שאול אין צורך בשיעור כזית כלל, והאמור לעיל שזר שאכל פחות מכזית אינו משלם את החומש, הוא אכן שלא כדבריו, ושלא כפי שאמר רב פפא.

הגמרא מבארת שאף רב פפא עצמו חזר בו מדבריו אלו, ואף הוא מודה שלאבא שאול די באכילת תרומה השוה פרוטה בכדי להתחייב בתשלומיה, ואין צורך שיהיה בה שיעור כזית. אומרת הגמרא: **וְאַף רַב פָּפָּא הֲדַר בֵּיהּ** – חזר בו מדבריו האמורים לעיל, וכפי שיתבאר.

הגמרא מביאה ברייתא עם משא ומתן שהיה בין האמוראים ורב

המשך בעמוד כא

פפא בכללם, בביאור דבריה, ומתוך כך תתבאר דעתו של רב פפא בשיטת אבא שאול: דְּתַנְיָא בברייתא, נאמר במועל בהקדש (ויקרא ה טו) 'נֶפֶשׁ כִּי תִמְעֹל מָעַל וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי ה' וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ לַה' אַיִל תָּמִים מִן הַצֹּאן' וגו', שהמועל בהקדש חייב קרבן 'אשם מעילות', וממה שנאמר 'וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה', יש ללמוד פָּרָט לְמועל במַזִּיד שאינו מביא קרבן.

מקשה הברייתא: לשם מה הוצרכה התורה ללמד זאת, וַהֲלֹא דִּין הוּא – והלא אפשר ללמוד מקל וחומר שהמועל במזיד פטור מקרבן, וּמָה העובר על שְׁאָר מִצְוֹת [–מצוות לא תעשה], כגון איסור אכילת חֵלֶב ואיסור אכילת דם, שמצוות חמורות הן בכך שֶׁחַיָּיב בָּהֶן כָּרֵת, פּוֹטֵר בָּהֶן אֶת הַמַּזִּיד מן הקרבן, שאף שאם שגג בהן חייב להביא קרבן, אם הזיד בהן אינו מביא קרבן, מָעֲילָה שהיא קלה מאותן מצוות, שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת אלא רק מיתה בידי שמים, אֵינוֹ דִּין שֶׁפָּטַר בה אֶת הַמַּזִּיד מקרבן, שאף שאם שגג בה חייב להביא קרבן, אם הזיד אינו מביא. למה איפוא הוצרכה התורה לומר 'וחטאה בשגגה' למעט את המועל במזיד מקרבן, אחר שאפשר ללמוד כן מקל וחומר.

דוחה הברייתא: לֹא תוכל ללמוד זאת מקל וחומר, משום שאם אָמַרְתָּ בְּשְׁאָר מִצוֹת שאין בהן קרבן במזיד, שֶׁכֵּן – הרי זה משום שלֹא חַיָּיב בָּהֶן מִיתָה בידי שמים אלא רק כרת, האם תֹּאמַר כן גם בְּמַעֲלָה שֶׁחַיָּיב בָּהּ מִיתָה בידי שמים, ויתכן שהיא חמורה מכרת, הלא אפשר שמפני חומרתה חַיָּיב בה גם את המזיד בקרבן כשוגג. ומשום כך תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב 'בִּשְׁגָגָה', פָּרָט לְמועל במַזִּיד שאינו מביא קרבן.

הגמרא עומדת על המשמעויות הסותרות בברייתא, אם כרת חמורה יותר או מיתה בידי שמים חמורה יותר, ומבארת את דברי הברייתא: וְאָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרַב חִיָּיא בַּר אַבִּין בתמיהה, הַאי תַּנָּא – תנא זה של הברייתא, מְעַיְּקָרָא אַלִּימָא לֵיהּ כָּרֵת – מתחילה היתה דעתו שכרת חמורה יותר ממיתה בידי שמים, ועל כן סבר ללמוד מעילה הקלה שהיא רק במיתה בידי שמים משאר איסורים שהם בכרת וחמורים יותר, וּלְבַסּוֹף אַלִּימָא לֵיהּ – חמורה לו מִיתָה בידי שמים, ועל כן אמר שאין ללמוד מעילה החמורה שיש בה מיתה בידי שמים, מאיסורים אחרים שאינם אלא בכרת, והיתכן שיסתור את דבריו מן הרישא לסיפא.

וְאָמַר לֵיהּ רב חייא בן אבין, הָכִי קָאָמַר – כך כוונת התנא, אמנם כרת חמורה ממיתה בידי שמים, אולם עדיין לֹא תוכל ללמוד מעילה משאר איסורים בקל וחומר, משום שמצד אחר מעילה חמורה מהם, שכן אִם אָמַרְתָּ בִּשְׁאָר מִצוֹת שאין בהן קרבן במזיד, הרי זה משום שֶׁכֵּן לֹא חַיָּיב בָּהֶן הכתוב אפילו מִיתָה בידי שמים בְּפָחוֹת מִכְּדֵית, האם תֹּאמַר כן גם בְּמַעֲילָה שהיא חמורה יותר בכך שֶׁחַיָּיב בָּהּ הכתוב מִיתָה גם בְּפָחוֹת מִכְּדֵית [אם מעל בשוה פרוטה], וכיון שיש בה חומר משאר איסורים, אפשר שמפני חומרתה זו חייב בה גם את המזיד בקרבן כשוגג.

וְאָמַר לֵיהּ רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין, תָּנוּחַ דַּעְתָּךְ על שֶׁהֲנַחְתָּ אֶת דַּעְתִּי בכך שתירצת לי את דברי הברייתא שלא היו מובנים לי.

וְאָמַר לֵיהּ רב חייא בר אבין לרב נחמן בר יצחק, מַאי נִיחוּתָא – וכי מה הונח לך בכך, שהלא עדיין דברי הברייתא קשים, דְּרַבָּה וְרַב שֵׁשֶׁת שָׁדוּ בֵּיהּ נַרְגָּא – קצצו בגרזן את דברי, כלומר השיבוני תשובה ניצחת, וכך אמרו, הלא נאמר בברייתא זו שהמועל במזיד עונשו מיתה בידי שמים, וּמַאן שָׁמְעַתְּ לֵיהּ – מי הוא ששמעת אותו דְּאָמַר